

Omstilling til en klimaneutral økonomi: Undersøgelse af de socioøkonomiske konsekvenser

Indledning

EU's omstilling til en klimaneutral økonomi kræver en ren industriel revolution. Gennem en fremsynsbaseret tilgang ses der i denne rapport nærmere på de potentielle konsekvenser af en sådan grundlæggende socioøkonomisk forandring for EU's regioner og befolkninger. Undersøgelsesresultaterne præsenteres sammen med politikanbefalinger til, hvordan man opnår en retfærdig omstilling, hvor ingen lades i stikken.

Politiksammenhæng

Med vedtagelsen af den europæiske klimalov (juni 2021) forpligtede EU sig til at opnå klimaneutralitet inden 2050 og reducere drivhusgasemissionerne med mindst 55 % (sammenlignet med 1990-niveauet) inden 2030. For at opnå dette vil det være nødvendigt med en grundlæggende omlægning af vores energi-, transport- og produktionssystemer. Dette vil påvirke økonomier, samfund, områder og mennesker. Samtidig vil en rekalkibrering af arbejdsmarkedsrelationerne og de bredere socioøkonomiske politikker være nødvendig for at levere retfærdige resultater for EU's borgere og sikre folkelig opbakning til omstillingen. Den russiske krig mod Ukraine og den deraf følgende energikrise har stimuleret regeringerne til at gøre mere for at komme ud af afhængigheden af importerede fossile brændstoffer. EU forsøgte f.eks. at fjerne behovet for russiske fossile brændstoffer med sin REPowerEU-plan fra 2022, som omfatter energibesparelser, diversificering af energiforsyningen og en hurtigere udrulning af vedvarende energi. Men krigen har også forsinket processen med at stoppe den indenlandske produktion af energikilder med højt kulstofindhold.

Europa-Kommissionens mekanisme for retfærdig omstilling blev indført i erkendelse af den socioøkonomiske ændring, der kræves med den europæiske grønne pagt. Den har til formål at fremme EU's samhørighed og opretholde social retfærdighed og inklusion – centrale mål under den europæiske søjle for sociale rettigheder. Mekanismen for retfærdig omstilling yder sammen med Fit for 55-pakken – herunder navnlig Den Sociale Klimafond – støtte til de regioner, industrier, arbejdstagere og husholdninger, der står over for de største vanskeligheder i forbindelse med omstillingen. I denne rapport undersøges

det, om der kan være behov for yderligere politiske tiltag for at sikre retfærdige resultater for regionerne og befolkningerne og dermed sikre EU's samhørighed.

Hovedkonklusioner

- Den retfærdige omstilling forventes at skabe nettotilvækst i antallet af arbejdspladser, nye erhvervssektorer og et sundere miljø. Efterspørgslen efter og udbuddet af arbejdskraft vil dog muligvis ikke blive matchet inden for regionerne, og derfor er det vigtigt, at der investeres i uddannelse, (om)skoling og skræddersyet støtte til jobmobilitet. Derudover bør der tages hånd om sociale udfordringer og uligheder, herunder jobpolarisering (en stigning i antallet af højt- og lavtlønnede erhverv) og utilstrækkelig social velfærd.
- For ikke at forværre de eksisterende uligheder bør foranstaltninger til modvirkning af klimaændringer løbende overvåges, herunder uforholdsmæssige virkninger på visse regioner. Desuden kunne helt nye velfærdsmodeller overvejes for at sikre retfærdighed og lighed.
- EU's nuværende politiktilgang til en retfærdig omstilling kunne tilpasses, så den omfattede et skift i retning af tilstrækkelighed – dvs. et mere begrænset forbrug – på samfundsplan og mere lokalbaserede økonomiske modeller, f.eks. tilgange baseret på cirkulær økonomi. En retfærdig fordeling af ressourcerne ville være en forudsætning for sådanne ændringer.
- Innovationstiltag rettet mod at nå bæredygtigheds mål er afgørende for den industrielle omstrukturering, der er nødvendig for en retfærdig omstilling. Civilsamfundets og arbejdsmarkedets parters engagement er afgørende, især i regioner med svage innovationssystemer.
- En ny og mere lokal økonomi baseret på principper for cirkulær økonomi kan trække på regionale aktiver (naturlige, menneskelige og økonomiske) for at reducere miljøforringelse og forurening. Der skal være tilstrækkelig plads til social innovation, og økonomisk diversificering vil være nødvendig for at skabe muligheder for socioøkonomiske grupper under forskellige omstændigheder.

- Forbedring af infrastrukturer er afgørende for at opnå retfærdige omstillingsresultater for forskellige socioøkonomiske grupper og samtidig skabe arbejdspladser. Civilsamfundets og arbejdsmarkedets parter engagement er afgørende for at realisere de samfundsmæssige fordele ved infrastrukturfornyelse, herunder forbedret folkesundhed og trivsel, for eksempel gennem energieffektive boliger og grønne byområder.
- Effektiv flerniveaustyring på EU-plan og nationalt og regionalt plan kræver investering i kapacitetsudvikling og konsekvent brug af en integreret EU-dækkende evidensbase helt ned på regionalt og lokalt plan. Dette er afgørende for den langsigtede systemiske ændring, der er nødvendig for en generel rekonfigurering af vores produktions- og forbrugssystemer. Et bredt engagement fra civilsamfundet og arbejdsmarkedets parter vil være afgørende for at styre gennem potentielle konflikter, og det samme vil en rekonfigurering af institutionaliserede magtforhold mellem staten, erhvervslivet, fagforeninger og borgere. Der skal tages højde for specifikke aspekter af regionale socioøkonomiske systemer og ugunstige omstændigheder, der gør sig gældende for forskellige socioøkonomiske grupper.
- Forskellige perspektiver og integrerede dataindsamlings- og analysekompetencer bør forankres på regionsplan for at undgå skadelige virkninger på regionale befolkninger som følge af, at man for længe har ladet stå til, samtidig med at man gennem uddannelse bør forsøge at skabe folkelig opbakning til omstillingen.
- Der er behov for at sikre støtte og indtjeningsmuligheder for alle socioøkonomiske grupper, herunder i perioder med omskoling og jobskifte. Beslutningstagere skal være opmærksomme på nye jobpolariseringsmønstre og rodfæstelsen af eksisterende mønstre.
- Økonomiske muligheder, der opstår som følge af omstillingen, skal være tilgængelige for alle gennem styrkelse af den kollektive arbejdstagerrepræsentation på alle niveauer, herunder for nye arbejdssammenhænge og former for arbejde, og gennem opbygning af kapacitet til social dialog og sideløbende hermed, aktiv omformning af forbrugsvalg med henblik på tilpasning til nye økonomiske modeller ved at gå i dialog med borgerne.
- Socialt retfærdig adgang til infrastrukturer, der opfylder basale behov, såsom boliger, transport og digital konnektivitet, skal tilvejebringes for sikre mere ekstensive omstillingsmuligheder, som kan bidrage til jobskabelse.

Politik anbefalinger

- I politikdrøftelser bør der lægges større vægt på klimænderingernes indvirkning på forskellige socioøkonomiske grupper og fordelene ved omstillingen. Dette kunne styrke argumenterne for forandring og skabe den forvaltningskapacitet og de politiske betingelser, der er nødvendige for at gennemføre en retfærdig omstilling.
- Strategisk samarbejde mellem offentlige myndigheder, arbejdsmarkedets parter og civilsamfundet er nødvendigt for at sikre den strategiske sammenhæng i omstillingen på tværs af EU's regioner og økonomiske sektorer. Dette omfatter accept af ændringer i livsstil og forbrugsmønstre og tilvejebringelse af pålidelig information til offentligheden, samtidig med at der tages hensyn til de forskellige socioøkonomiske gruppers udgangspunkter.
- Offentlig politik bør spille en større rolle i sikringen og den retfærdige fordeling af ressourcer i en klimaneutral verden, herunder ved at fremme direkte investeringer, mens der sættes mindre på markedsbaserede fordelingsmekanismer. Dette vil sikre retfærdige resultater for forskellige socioøkonomiske grupper og EU-regioner.
- Regionale kapaciteter og aktiver bør indregnes i skræddersyede omstillingsforløb for forskellige regioner, herunder soliditeten og sammensætningen af den industrielle base, beskaffenheden og tilpasningsevnen af offentlige tjenester og velfærdssystemer, og mekanismer til social dialog.
- Tillidsbaserede relationer mellem befolkninger, styringsorganisationer og den private sektor skal plejes for at gøre alle tilgængelige regionale aktiver gældende og for at fremme og anvende et regionalt innovationssystem til at levere økonomisk diversificering og tiltrække nye økonomiske aktiviteter til regionen.
- Den nødvendige investerings- og forvaltningskapacitet skal garanteres for at gøre det muligt for alle regioner at levere passende infrastrukturløsninger og støtte til borgerne ved at finansiere lokale, innovative velstandsskabende løsninger, såsom udviklingen af (delvis) lokalt ejede grønne boliger til en overkommelig pris.
- Regionerne bør rustes til at sikre størst mulig gennemsigtighed, herunder påviseligt anvende offentlige midler effektivt, deltage i politiske processer og tackle særinteresser for at opbygge tillid og muliggøre nye former for socioøkonomisk samarbejde.

Yderligere information

Rapporten *The transition to a climate-neutral economy: Exploring the socioeconomic impacts* er tilgængelig på <https://eurofound.link/ef23021>

Forskningsleder: Hans Dubois

information@eurofound.europa.eu